

**Қорақалпоғистон Республикаси маданий ўсимлари ёввой
аждодларининг *fabaceae lindl.* оиласига мансуб *Melilotus Officinalis L.***

турининг иқтисодий аҳамияти

Г.П.Альменова, Л.М.Юлдашева

*Ажсиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти талабалари,
Нукус, Ўзбекистон*

Аннотация: Мевалар қандолат ва консерва саноатида ҳам янги, ҳам қуритилган ҳолда ишлатилади. Баъзи мевали дарахтларнинг ёғочлари ва барглари саноат ва тиббиётнинг турли соҳаларида кенг қўлланилади.

Калит сўзлар: ўсимликлар, озиқ-овқат, тиббиёт, касалликлар

Кириш. Ўсимликлар озиқ-овқат саноатида, шунингдек, тиббиётда айрим касалликларни даволашда кенг қўлланилади, бу аҳолининг саноат хавфсизлигини таъминлашда аҳамиятсиз эмас. Улар инсоннинг овқатланишида муҳим рол ўйнайди. Уларнинг мевалари юқори таъм сифатлари ва технологик хусусиятларга эга, инсон танаси учун фойдали шаклар, витаминлар (А, С, В1, В2, В3, П, Фе, К ва бошқалар), органик кислоталар, ўсимлик мойлари ва бошқалар. Мевалар қандолат ва консерва саноатида ҳам янги, ҳам қуритилган ҳолда ишлатилади. Баъзи мевали дарахтларнинг ёғочлари ва барглари саноат ва тиббиётнинг турли соҳаларида кенг қўлланилади.

Доривор ўсимликлар, буларнинг барчасига қўшимча равишда, инсон хўжалик фаолиятининг ўзига хос турига - доривор хом ашё учун йиғиб олишга дучор бўлади, бу уларнинг сонининг қисқаришига, баъзан эса популяцияларнинг бутунлай йўқ қилинишига олиб келиши мумкин.

Анъанавий тиббиётнинг ажралмас қисми сифатида фитотерапия [1] ушбу касалликларнинг тез тарқалиши муаммосини ҳал қилишнинг ажралмас қисмидир. Бу анъанавий ихтисослашган тиббиётга муқобилдир, чунки. ўсимлик препаратлари самарали ва арзон. Анъанавий тиббиётда МДХ мамлакатлари флорасининг 2000 га яқин турлари қўлланилади. Масалан, юрак-қон томир тизими касалликлари ва хавфли ўсмаларни даволашда ўсимлик материалларидан олинган дорилар 50% дан кўпроқни ташкил қилади [2, 3].

Биологик маҳсулдорликни аниқлаш ва тирик табиатдан оқилона фойдаланиш замонавий экологиянинг энг муҳим вазифаларидан биридир. [4].

Материаллар ва тадқиқот усуллари. Тадқиқот объектлари - Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудида тарқалган *Fabaceae Lindl.* оиласига мансуб *Melilotus officinalis L.* L. тури. Тадқиқот экспедиция йўли билан

республиканинг турли хуудларида олиб борилиб, иқтисодий ва биологик хусусиятлари ўрганилди.

Fabaceae Lindl. оиласи. - Дуккаклилар гулли ўсимликларнинг иқтисодий муҳим оиласи - бир қатор дуккаклилар азалдан озик-овқат ўсимликлари сифатида етиштирилиб, қишлоқ хўжалигида кенг қўлланилади, бошқалари манзарали ёки эм-хашак ўсимликлари сифатида танилган, баъзилари қимматбаҳо ёғоч манбаи ҳисобланади. Бундан ташқари, даъво қилинган тадқиқотнинг амалий аҳамияти ҳар қандай ўсимлик жамоасида дуккакли ўсимликлар вакилларининг ўзига хос позицияси билан белгиланади, чунки Fabaceae Lindl. азот ҳосил қилувчи микроорганизмлар билан симбиоз туфайли тупроқни ўсимликлар учун мавжуд бўлган азот билан фаол бойитади ва шунинг учун улар азот айланиш жараёнининг келиб чиқиши ҳисобланади. Кўришиб турибдики, ҳатто ўсимликлар жамоасида кам учрайдиган дуккакли турлар ҳам биоценозларда биохилма-хилликнинг барқарорлиги ва сақланишининг муҳим элементи бўлиши мумкин [6, 8].

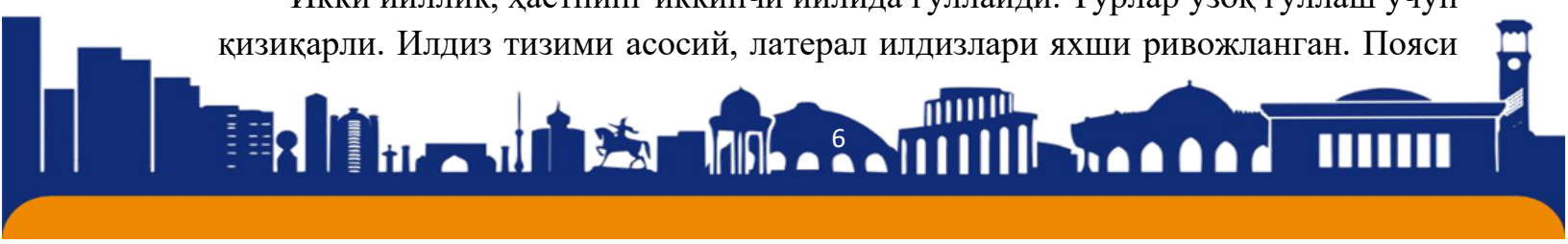
Инсон ўз эҳтиёжлари учун тўғридан-тўғри фойдаланадиган, ҳам янги, ҳам қайта ишлашдан кейин фойдали ўсимликларга мурожаат қилиш одатий ҳолдир, яъни. булар фойдаси аниқ бўлган ўсимликлардир [5].

Натижалар. *Melilotus officinalis* L.- доривор. Устюртнинг майда ер ён бағирларида учрайдиган икки йиллик ўт ўсимлиги.

Географик типи: Ўртайер денгизи-ерон-туран. Қимматбаҳо тур бўлиб, озуқа, озик-овқат, доривор ва асал ўсимлик сифатида ишлатилади.

Melilotus officinalis L. - яхши доривор ўсимлик антитромботикдир. Кўпроқ захарли ва захарланиш ўсимликларнинг барча органларида кумарин мавжудлиги билан боғлиқ бўлиб, бу қоннинг ивиш қобилятини пасайтиради. Натижада, касал ҳайвоннинг тўқималари ва органларида бир нечта қон кетишлар пайдо бўлади. *Melilotus officinalis* L. кеч асал йиғиш маданияти сифатида жуда қадрланади. Яшил масса чорва учун озуқа, пичан, пичан тайёрлаш учун ишлатилади. Гуллашнинг бошида ширин ёнса курук массасида тахминан 19% протеин мавжуд. У яшил гўнг ўсимлик сифатида ҳам ишлатилади. Бу экиннинг камчилиги вегетатив массада кумарин аччиқ модданинг мавжудлигидир [5, 7]. Шунингдек, у онкологик касалликларни даволашда, антитумор фаоллиги бўлган моддаларнинг таркиби (кумаринлар, ксантотоксинлар ва лейкоантосиянинлар) қўлланилади [9].

Икки йиллик, ҳаётнинг иккинчи йилида гуллайди. Турлар узоқ гуллаш учун қизиқарли. Илдиз тизими асосий, латерал илдизлари яхши ривожланган. Пояси

тўғри, камдан-кам кўтарилари, баландлиги 75-300 см. Поясининг шохланиши 25-30 см баландликда бошланади.

Бундан ташқари, аччиқ-ароматик ўсимлик. Улар озиқ-овқатнинг таъми ва озуқавий қийматини яхшилашда муҳим рол ўйнайди. Шу билан бирга, улар фармацевтика ва парфюмерия-косметика саноатида кенг қўлланилади. Ҳозирги вақтда республиканинг аччиқ-хушбўй хомашёга бўлган эҳтиёжи маҳаллий ва интродукция ўсимликларини етиштириш ҳамда кўп жихатдан импорт ҳисобига қондирилмоқда [10].

Хулоса. Юқоридаги маълумотлар *L.* нинг қимматли ўсимлик эканлиги, ундан доривор, озиқ-овқат, эм-хашак ва шифобахш ўсимлик сифатида фойдаланилади, деган хулосага келиш имконини беради. Қорақалпоғистон Республикасининг ёввойи ўсимлик дунёси салмоқли салоҳиятга эга бўлиб, ундан оқилона ва тўғри фойдаланиш билан узок йиллар давомида аҳолини нафақат сифатли, экологик тоза асал, дори-дармон ва бошқа қимматбаҳо маҳсулотлар билан таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Файзуллина Р.А., Самороднова Е.А., Шошина Н.К. Возможности фитотерапии в педиатрической практике// Практическая медицина, вып. 7 (39). – С. 84 - 88.
2. Губергриц А.Я., Соломченко Н.И. Лекарственные растения Донбасса:- Донецк, «Донбасс», 1990. – 275 с.
3. Немец Д.А., Федько Л.А. Анализ заболеваемости на Украине и пути ее фитопрофилактики// Лекарственные растения: фундаментальные и прикладные проблемы: Матер. I Междунар. научн. конф. – Новосибирск, 2013. – С. 502 – 504.
4. Чудновская Г.В. *Sanquisorba officinalis L.* В восточном забайкалье. УДК 582.734 (581.52). 2013
5. Юлдашев А.С., Тожибоев М.У. Ботаническое ресурсосведение. Андижан – 2020.
6. Каталог растений Донецкого ботанического сада: Справочное пособие. - К.: Наук. думка, 1988. 528 с.
7. Атлас ареалов и ресурсов лекарственных растений СССР. М.: ГУГК, 1980. 340 с. Вавилов, Н.И. Происхождение и география культурных растений / Н.И. Вавилов. Л.: Наука, 1987.

8. 6 Князев М.С. Бобовые (Fabaceae Lindl.) Урала: видообразование, географическое распространение, историко-экологические свиты. Том 1. «Ботаника». Екатеринбург – 2014.

9. Shpilevaya N.V. Medicinal plants in the collection of public Institution of "donetsk botanical garden" used for Treatment of human non-contagious diseases.

10. Дмитриева С.А., Савчук С.С., Лебедько В.Н., Давидчик Т.О. Пряно-ароматические растения природной флоры Беларуси. Беларусь.

